

УДК 342.572

Нестерович Володимир Федорович,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 93400, Северодонецьк, Луганська область, вул. Донецька, 1, тел.: (06452) 9 09 88, e-mail: mail@lduvs.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2614-0426

Nesterovych Volodymyr Fedorovych,

Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State-Legal Disciplines, Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenka, 93400, Severodonetsk, Luhansk Oblast, Str. Donetska, 1, tel.: (06452) 9 09 88, e-mail: mail@lduvs.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2614-0426

DOI: 10.32689/2617-9660-2018-2-2-67-76

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИДИ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Анотація. Розкрито конституційно-правові види громадської експертизи в Україні. На основі аналізу чинного законодавства України запропоновано виділити шість видів громадської експертизи діяльності органів публічної влади: 1) громадська експертиза у сфері охорони здоров'я; 2) громадська екологічна експертиза; 3) громадська наукова й науково-технічна експертиза; 4) громадська антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів; 5) громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади; 6) гендерно-правова експертиза. За часом діяльності органів публічної влади виділено три види громадської експертизи: 1) прелімінарні громадські експертизи; 2) поточні громадські експертизи; 3) ретроспективні громадські експертизи.

Під громадською експертизою діяльності органів публічної влади запропоновано розуміти здійснення громадськістю комплексного дослідження у формі аналізу, оцінки та прогнозування результатів діяльності чи бездіяльності органів публічної влади, ефективності прийняття та виконання ними рішень з метою підготовки обґрунтованого експертного висновку з конкретними пропозиціями щодо вирішення суспільно важливих проблем для їх подальшого врахування органами публічної влади у своїй роботі.

Зроблено висновок, що конституційно-правове врегулювання проведення громадської експертизи діяльності органів публічної влади — це загальносвітова демократична тенденція, яка детермінована посиленням та ускладненням взаємодії органів публічної влади та громадськості. Легітимація цієї конституційно-правової форми впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів спрямована передусім на створення ефективних конструктивних механізмів взаємодії громадськості з органами публічної влади щодо вирішення державних та суспільних справ.

Ключові слова: види, громадськість, громадські експертизи, органи публічної влади, Україна.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL TYPES OF PUBLIC EXPERTISE IN UKRAINE

Abstract. The article deals with the constitutional and legal types of public expertise in Ukraine. On the basis of the analysis of the current legislation of Ukraine, it is proposed to distinguish six types of public expertise of the activities of public authorities: 1) public expertise in the field of health; 2) public ecological expertise; 3) public scientific and scientific-technical expertise; 4) public anti-corruption expertise of draft legal acts; 5) public expertise of the activities of executive bodies; 6) gender legal expertise. The author proposes to allocate three types of public expertise according to the time of public authority activities: 1) preliminary public expertise; 2) current public expertise; 3) retrospective public expertise.

The public expertise of the activities of public authorities should be understood as the implementation by the public of a comprehensive study in the form of analyzing, evaluating and forecasting the outcomes of the activity or inactivity of the public authorities, the efficiency of their decisions and their adoption, in order to prepare a substantiated expert opinion with concrete proposals for solving socially important problems for them further consideration by the public authorities in their work.

It is concluded that the constitutional and legal regulation of conducting a public expertise of the activities of bodies of public authority is a global democratic trend, which is due to the strengthening and complication of interaction between public authorities and the public. Legitimation of the public expertise of public authorities is aimed primarily at creating effective constructive mechanisms for interaction of the public with public authorities regarding the resolution of state and public affairs.

Keywords: types, public, public expertise, public authorities, Ukraine.

Постановка проблеми. Важливою формою громадського контролю за владою є здійснення громадської експертизи діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Під громадською експертизою діяльності органів публічної влади слід розуміти здійснення громадськістю комплексного дослідження у формі аналізу, оцінки та прогнозування ре-

зультатів діяльності чи бездіяльності органів публічної влади, ефективності прийняття та виконання ними рішень з метою підготовки обґрунтованого експертного висновку з конкретними пропозиціями щодо вирішення суспільно важливих проблем та їх подальшого врахування органами публічної влади.

Необхідність проведення громадських експертиз діяльності органів

публічної влади досить влучно розглядали зарубіжні вчені Д. Озборн та Т. Геблер, які вказують: “якщо ви не вимірюєте результати, ви не можете відрізнити успіх від невдачі. Якщо ви не можете побачити успіх, ви не зможете навчитись з нього. Якщо ви не можете визначити невдачу, ви не можете її виправити. Якщо ви можете продемонструвати результати, ви зможете завоювати підтримку людей” [2]. Отже, проведення громадських експертиз діяльності органів публічної влади є своєрідним барометром, який виконує дві важливі функції: по-перше, дає змогу виявити позитивні та негативні сторони в діяльності органів публічної влади; по-друге, надає можливість органам публічної влади своєчасно скорегувати свою діяльність відповідно до очікувань громадян та суспільних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конституційно-правового регулювання громадської експертизи в Україні розкрито у наукових працях таких вітчизняних вчених, як Я. Берназюк [1], В. Купрій [2], О. Літвінов, О. Тинкован, Н. Літвінова [3], Н. Мішина [4], Т. Подорожна [5], В. Федоренко [6; 7] та ін. Попри наявні публікації у вітчизняній юридичній науці, які присвячені конституційно-правовому утвердженню громадських експертиз в Україні, воно так і не отримало свого всебічного та комплексного дослідження.

Метою статті є розкриття конституційно-правових видів громадської експертизи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз чинного законодавства Укра-

їни дає підстави стверджувати, що проведення громадської експертизи діяльності органів публічної влади може здійснюватися через шість видів таких експертиз:

1. Громадська експертиза у сфері охорони здоров'я. Кожному громадянину України відповідно до ст. 6 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХП гарантується право на охорону здоров'я, що передбачає зокрема участь в управлінні охороною здоров'я і проведенні громадської експертизи з цих питань. Більше того, ст. 24 цього Закону зобов'язує органи та заклади охорони здоров'я сприяти реалізації вказаного права громадян [8]. Відповідно до ст. 4 Закону України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХП громадяни мають право на участь у розробці, обговоренні та громадській експертизі проектів програм і планів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, внесення пропозицій з цих питань до відповідних органів; достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я та їх ступінь [9]. В Україні проведення громадської експертизи у сфері охорони здоров'я особливо є затребуваним у контексті реформування цієї важливої та чутливої для громадян сфери суспільних відносин.

2. Громадська екологічна експертиза — проводиться у будь-якій сфері діяльності, що потребує екологічного обґрунтування, за ініціативою

громадських організацій чи інших громадських формувань. Громадська екологічна експертиза відповідно до ст. 16 Закону України “Про екологічну експертизу” від 9 лютого 1995 р. № 45/95-ВР може здійснюватися одночасно з державною екологічною експертизою шляхом створення на добровільних засадах тимчасових або постійних еколого-експертних колективів громадських організацій чи інших громадських формувань. Зазначений Закон України передбачає підготовку висновків екологічної експертизи і прийняття рішень щодо подальшого використання, застосування, експлуатації об’єкта екологічної експертизи, що здійснюються з урахуванням громадської думки [10]. Інший Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ у ст. 29 доповнює, що висновки громадської екологічної експертизи можуть враховуватися органами, які здійснюють державну екологічну експертизу, а також органами, що зацікавлені у реалізації проектних рішень або експлуатують відповідний об’єкт [11].

3. Громадська наукова й науково-технічна експертиза — проводиться у будь-якій сфері наукової і науково-технічної діяльності, що потребує врахування громадської думки з ініціативи громадськості, об’єднань громадян, трудових колективів на основі договорів на проведення громадської наукової і науково-технічної експертизи (ст. 3, 11 Закону України “Про наукову і науково-технічну експертизу” від 10 лютого 1995 р.). Здійснення експертної діяльності, відповідно до ст. 3 цього

Закону ґрунтується на таких основних принципах: компетентність, незалежність і об’єктивність осіб, що проводять експертизу; відповідність їх дій чинному законодавству; комплексний підхід до вивчення об’єкта експертизи на основі новітніх знань; перевірка дотримання норм і правил технічної та екологічної безпеки, вимог стандартів і нормативів, міжнародних угод; урахування громадської думки щодо об’єкта експертизи; відповідальність за достовірність і обґрунтованість експертних висновків [12].

4. Громадська антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів — проводиться з метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій щодо їх усунення. Об’єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням (крім випадків, коли це віднесено законом до виключної компетенції спеціально уповноважених суб’єктів у сфері протидії корупції) мають право проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади (ст. 15, 18 Закону України “Про засади запобігання та протидії корупції” від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI) [13]. Загалом громадськість відіграє важливу роль

щодо запобігання та протидії корупції в органах публічної влади, особливо у країнах, де дієві антикорупційні органи державної влади знаходяться лише на стадії свого утвердження.

5. Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади” від 5 листопада 2008 р. № 976 — складова механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв’язання суспільно значущих проблем та їх урахування органами виконавчої влади у своїй роботі. Під інститутами громадянського суспільства розуміються громадські об’єднання, професійні спілки та їх об’єднання, творчі спілки, організації роботодавців та їх об’єднання, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства [14]. Проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади посилює реалізацію принципів відкритості та прозорості в діяльності органів виконавчої влади [15].

6. Гендерно-правова експертиза — проводиться з метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють

або можуть сприяти дискримінації за ознакою статті. Гендерно-правова експертиза отримала своє нормативно-правове визначення у Законі України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV, де у ст. 1 вона визначається як аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Зокрема, у ст. 4 цього Закону вказується, що чинне законодавство підлягає у разі встановлення невідповідності нормативно-правового акта принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, висновку гендерно-правової експертизи надсилається до органу, який прийняв такий нормативно-правовий акт. Розроблення проектів нормативно-правових актів здійснюється з обов’язковим урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Проекти нормативно-правових актів підлягають гендерно-правовій експертизі. Висновок гендерно-правової експертизи є обов’язковою складовою пакета документів, що подаються разом з проектом нормативно-правового акта до розгляду. Порядок проведення гендерно-правової експертизи визначає Кабінет Міністрів України [16].

Відповідно до ст. 4 Закону України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” Кабінет Міністрів України прийняв Постанову “Про проведення гендерно-правової експертизи” від 12 квітня 2006 р. № 504. Цією Постановою

Кабінету Міністрів України встановлено:

1) гендерно-правову експертизу чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів в усіх сферах законодавства, що стосуються прав і свобод людини, яку проводить Міністерство юстиції;

2) гендерно-правова експертиза проектів нормативно-правових актів проводиться як складова правової експертизи;

3) Міністерству юстиції розробити та затвердити форму висновку гендерно-правової експертизи актів законодавства [17].

У частині регулювання проведення громадських гендерно-правових експертиз чинне законодавство України потребує свого удосконалення за рахунок доповнення Закону України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” та Постанови Кабінету Міністрів України “Про проведення гендерно-правової експертизи” таким суб’єктом, як інститути громадянського суспільства. Це додасть значно більшої ваги проведенню громадських гендерно-правових експертиз, зробить цей процес більш упорядкованим та сприятиме кращому врахуванню результатів громадських гендерно-правових експертиз у діяльності органів публічної влади та їх правових актах.

За цього, аналіз чинного законодавства України дозволяє класифікувати проведення громадських експертиз за часом діяльності органів публічної влади на три види:

1. Прелімінарні громадські експертизи — здійснюється аналіз та оцінювання діяльності органів публічної влади на стадії її планування

та проектування. Предметом прелімінарних громадських експертиз виступають проекти планів, програм, концепцій та нормативно-правових актів, які розробляються органами публічної влади. Проведення цього виду громадських експертиз у рамках впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів, надає можливість виявити проблемні та найбільш суперечливі моменти під час майбутньої реалізації планів, програм, концепцій та нормативно-правових актів ще на початковій стадії, коли здійснюється їх ініціювання та розробка. Це, у свою чергу, дасть можливість попередити майбутні ймовірні труднощі та бар’єри, які можуть виникнути під час їх подальшої реалізації.

2. Поточні громадські експертизи — здійснюється аналіз та оцінювання діяльності органів публічної влади, яка має місце на момент їх проведення. Предметом поточних громадських експертиз виступає ефективність виконання прийнятих органами публічної влади планів, програм, концепцій та нормативно-правових актів. Проведення такого виду громадських експертиз у рамках впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів дав змогу своєчасно на основі сьогоденної діяльності органів публічної влади виявити проблемні моменти у ході виконання раніше прийнятих планів, програм, концепцій і нормативно-правових актів та надати конкретні практичні пропозиції і рекомендації щодо усунення недоліків з їх реалізації. Водночас, проведення поточних громадських експертиз не дає можливості цілком оціни-

ти усю діяльність органу публічної влади, оскільки стосується лише його поточної частини. Окрім цього, проведення поточних громадських експертиз має також й ускладнений характер через динамічність предмета її дослідження, яким виступає активно здійснювана діяльність органу публічної влади.

3. Ретроспективні громадські експертизи — здійснюється аналіз та оцінювання вже здійсненої діяльності органів публічної влади. Предметом ретроспективних громадських експертиз виступають отримані результати від виконання уже реалізованих органами публічної влади планів, програм, концепцій та нормативно-правових актів. Проведення цього виду громадських експертиз у рамках впливу громадськості на нормативно-правові акти, дозволяє встановити основні причини і фактори, які сприяли або навпаки завадили належним чином реалізувати органам публічної влади прийняті плани, програми, концепції та нормативно-правові акти, а також врахувати їх у подальшій діяльності органів публічної влади. Цей вид громадської експертизи викликає найбільший супротив з боку органів публічної влади, оскільки за результатами її проведення доволі часто виявляються корупційні зловживання посадових і службових осіб, які мали місце у діяльності цього органу публічної влади.

Позитивним моментом у конституційно-правовому врегулюванні проведення громадської експертизи діяльності органів публічної влади є нормативне визначення у чинному законодавстві України процесу її

здійснення та врахування пропозицій, які були внесені за результатами проведення. Так, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади” від 5 листопада 2008 р. № 976, орган виконавчої влади після надходження експертних пропозицій:

1) розміщує їх у тижневий строк на власному веб-сайті;

2) розглядає їх на найближчому засіданні колегії за участю представників інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу;

2-1) розробляє і затверджує за результатами розгляду експертних пропозицій заходи, спрямовані на їх реалізацію;

3) подає у десятиденний строк інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу, письмову відповідь про результати розгляду експертних пропозицій та заходи, спрямовані на їх реалізацію, з одночасним розміщенням відповідної інформації у засобах масової інформації та/або на власному веб-сайті;

4) надсилає в письмовій та електронній формі Секретаріату Кабінету Міністрів для розміщення на урядовому веб-сайті “Громадянське суспільство і влада”: інформацію про найменування, прізвище, ім'я, по батькові керівника, поштову адресу, контактні дані інституту громадянського суспільства, що проводив громадську експертизу, предмет та строки її проведення; експертні пропозиції, подані інститутом громадянського суспільства за результатами

проведеної громадської експертизи; затверджені органом виконавчої влади заходи для реалізації експертних пропозицій; відповідь органу виконавчої влади інституту громадянського суспільства про результати розгляду експертних пропозицій та заходи для їх реалізації [14].

Висновки. Конституційно-правове врегулювання проведення громадської експертизи діяльності органів публічної влади — це загальносвітова демократична тенденція, яка детермінована посиленням та ускладненням взаємодії органів публічної влади та громадськості. Легітимація цієї конституційно-правової форми впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів спрямована передусім на створення ефективних конструктивних механізмів взаємодії громадськості з органами публічної влади щодо вирішення державних та суспільних справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Берназюк Я. О.* Форми участі інститутів громадянського суспільства у нормотворчому процесі / Я. О. Берназюк // Конституційно-правові аналітичні студії. — 2017. — С. 43–51.
2. *Купрій В.* Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади: навч. посіб. / В. Купрій, Л. Паливода. — К.: Макрос, 2011. — 192 с.
3. *Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади в Україні: організація та проведення: практич. посіб.* / О. В. Літвінов, О. В. Тинкован, Н. М. Літвінова [та ін.]; за заг. ред. О. В. Літвінова. — Д.: МОНО-ЛІТ, 2010. — 180 с.
4. *Мішина Н.* Законопроекти для розвитку локальної демократії в Україні / Н. Мішина // Юрид. вісник. — 2014. — № 2. — С. 36–40.
5. *Подорожна Т. С.* Формально-логічні підстави для формування законодавчих дефініцій / Т. С. Подорожна // Університетські наук. записки. — 2008. — № 3. — С. 22–25.
6. *Федоренко В. Л.* Проблеми визначення та класифікації центральних органів виконавчої влади: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти / В. Л. Федоренко, І. І. Чипенко, Т. П. Рубан // Бюлетень М-ва юстиції України. — 2008. — № 11–12. — С. 47–62.
7. *Федоренко В. Л.* Конституційне право України: підручник / В. Л. Федоренко. — К.: Ліра-К, 2016. 616 с.
8. *Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII* // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19.
9. *Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII* // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 27. — Ст. 218.
10. *Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1995 р. № 45/95-ВР* // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 8. — Ст. 54.
11. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII* // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.
12. *Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР* // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 9. — Ст. 56.
13. *Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 7 квіт-*

- ня 2011 р. № 3206-VI // Офіц. вісн. України. — 2011. — № 44. — Ст. 1764.
14. *Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 86. — Ст. 100.*
 15. *Нестерович В. Ф.* Принципи відкритості та прозорості у діяльності органів державної влади як важлива передумова для утвердження демократії участі / В. Ф. Нестерович // *Філософські та методологічні проблеми права.* — 2016. — № 4. — С. 67–78.
 16. *Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України.* — 2005. — № 52. — Ст. 561.
 17. *Про проведення гендерно-правової експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 504 // Офіц. вісн. України.* — 2006. — № 15. — Ст. 1113.

REFERENCES

1. *Bernazyuk Y. O.* (2017) Forms of participation of civil society institutions in the rule-making process, *Konstytutsijno-pravovi analitychni studii.* vol. 1, p. 43–51.
2. *Kupriy V., Palivoda L.* (2011). Public expertise and public monitoring of the activities of the authorities, *Teach. Manual, Macros, K.,* 192 p.
3. *Litvinov O. V., Tenkocan O. V., Litvinova N. M.* [and others]. (2010) Public examination of the activities of executive bodies in Ukraine: organization and conduct, *Teach. Manual, MONOLIT, D,* 180 p.
4. *Mishina N.* (2014) Draft Laws for the Development of Local Democracy in Ukraine. *Yurydychnyj visnyk.* vol. 2, p. 36–40.
5. *Podorozhna T. S.* (2008) Formal-logical grounds for the formation of legislative definitions. *Universytets'ki naukovi zapysky,* vol. 3, p. 22–25.
6. *Fedorenko V. L., Chipenko I. I., Ruban T. P.* (2008) Problems of definition and classification of central executive authorities: theoretical and methodological and standard project aspects. *Biuletен' Ministerstva iustytstii Ukrainye.* vol. 11–12, p. 47–62.
7. *Fedorenko V. L.* (2016) *Constitutional Law of Ukraine, Textbook,* Publishing House Lyra-K, K., 616 p.
8. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1992), *The Law of Ukraine “Fundamentals of Ukrainian Health Care Legislation”,* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* vol. 4, p. 19.
9. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1994), *The Law of Ukraine “On ensuring sanitary and epidemiological well-being of the population”,* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* vol. 27, p. 218.
10. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1995), *The Law of Ukraine “On ecological examination”,* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* vol. 8, p. 54.
11. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1991), *The Law of Ukraine “On Environmental Protection”,* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* vol. 41, p. 546.
12. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1991), *The Law of Ukraine “On scientific and scientific-technical expertise”,* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* vol. 9, p. 56.
13. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (1991), *The Law of Ukraine “On the Principles of Prevention and Counteraction of Corruption”,* *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* vol. 44, p. 1764.
14. *Cabinet of Ministers of Ukraine* (2007), “Resolution “On approval of the Procedure for Facilitating the Public Examination of the Activities of the

- Executive Bodies”, *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 86, p. 100.
15. *Nesterovych V. F.* (2016) Principles of openness and transparency in the activities of state authorities as an important prerequisite for the establishment of a participatory democracy. *Filosofs'ki ta metodolohichni problemy prava*, vol. 4, p. 67–78.
 16. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (2005), The Law of Ukraine “On ensuring equal rights and opportunities for women and men”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 52, p. 561.
 17. *Cabinet of Ministers of Ukraine* (2006), “Resolution “On carrying out of the gender legal examination”: *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 15, p. 1113.